

Praktiline eesti keel 10. klassile. I osa

Martin Ehala ja Mare Kitsnik

Juhend õpetajale

Metoodika põhialused

Praktilise eesti keele kursuse **peaesmärk on arendada keelelisi pädevusi**, st teksti mõistmist, tekstiloomeoskust niihästi suuliselt kui kirjalikult, sõnavara, ja õigekirjaoskust. Seetõttu on õppevara peatähelepanu praktilistel harjutustel.

Paljudel juhtudel saab harjutusi sooritada eeskuju põhjal. Sellistel juhtudel pole teoreetilisi aluseid ega reegleid üldse antud.

Seal, kus reeglid on vajalikud, esitatakse neid vaid niipalju, kui on hädavajalik harjutuse edukaks sooritamiseks.

Seega – kui teile tundub, et mõne teema juures on antud vaid osa reegleid või et materjal on esitatud pinnaliselt ja poolikult, siis on see sihilikult nii. Palun ärge otsige materjali mujalt juurde ega püüdke õpilastele anda nähtusest ammendavat ülevaadet. Ärge kulutage väärtuslikku harjutamisaega liiga põhjalikele seletustele ja aine teoreetilisele käsitlemisele, mida ei ole vahetult harjutuste sooritamiseks vaja. Sellised teadmised jäävad kinnistamata ja ununevad kiiresti.

Õppevara üks eesmärke on kujundada õpilastes välja harjumus kasutada (elektroonilisi) õigekeelsusallikaid.

Õppevara lähtub eeldusest, et kõiki õigekirja peensusi ei suuda tavakasutaja meeles pidada, kuid kesksed reeglid tuleb omandada, kuni nad on muutunud automaatseks. Seetõttu pööratakse töövihikus palju tähelepanu õigekirja põhitõdedele, kuid harvaesinevad nüansid, reeglid ja paralleelvõimalused jäetakse teoreetiliselt käsitlemata.

Samas on töövihikus küllalt harjutusi ka selliste harvaesinevate nüansside peale. Need harjutused tuleks sooritada õigekeelsusallikate abil, et õpilastel kujuneks oskus ja harjumus neid kasutada. Seetõttu ärge andke selliste harjutuste sooritamiseks õpilastele reegleid ette, vaid laske neil ise otsida. Innustage neid kasutama Sõnarit, sest mobiiltelefon on inimesel

alati kaasas ja sealt on kerge reegleid järgi vaadata. Kui õpilastel kujuneks kooliajal Sõnari kasutamise harjumus, oleks sellel väga oluline mõju nende õigekirjale ka pärast kooli.

Praktilise eesti keele teemade juures **ei ole** peatähtis see, millest teemas räägitakse, vaid see, milliste keelevahenditega ja kuidas antud teemast räägitakse.

Näiteks töövihiku teise teema **peaeesmärk ei ole** omandada teadmisi Rousseau isikust, loomingust ega isegi mitte tema essee põhiseisukohtadest. **Peaeesmärk on** arendada tekstist arusaamise oskust ning võimet oma arvamust esitada niihästi suuliselt kui ka kirjalikult. Rousseau essee on vaid materjal nende oskuste arendamiseks. Nii on see kõigis teemades – peatähelepanu ei ole mitte alustekstides esitatud teadmiste omandamisel, vaid õpilase keelepädevuse arendamisel nende tekstide abil. **Teema eesmärgid on õpilase ja õpetaja jaoks esile toodud iga teema alguses lehekülje päises.**

Praktilise eesti keele tööraamat suunab õpilast hindama kaasõpilase sooritust.

Praktilise eesti keele kursus eeldab palju kirjutamist ja kõnelemist. Ei ole mõeldav, et õpetaja jõuaks kõiki harjutusülesannete tekste ise kontrollida ja hinnata. Selleks, et õpilased saaks nii vajalikku tagasisidet, tuleks klassis kujundada välja vastastikuse objektiivse hindamise õhkkond. Töövihiku harjutused ja näpunäited aitavad sellist õhkkonda kujundada.

Töövihiku tutvustus

Töövihik jaguneb kolmeks teemaks. Teemad keskenduvad erinevatele suhtlusolukordadele. Iga olukord toob kaasa keelelised tegevused: lugemise, kõnelemise ja kirjutamise, mille arendamine on praktilise eesti keele kursuse peaeesmärk. Teema määrab ka tekstide tüübi ja stiili, millega tegeletakse. See omakorda nihutab õpetuse fookusesse teatud sõnavara, keelestruktuurid ja õigekeelsusreeglid, mida antud tüüpi tekstide loomisel eriti vaja läheb.

Töövihikus on esitatud vaheldumisi lugemistekstid, harjutusülesanded ja nende lahendamiseks vajalikud teoreetilised teadmised. Keele- ja õigekeelsusküsimused on tavaliselt esitatud teema lõpus.

Iga teema algab mõne lihtsa soojendusharjutusega, mis peaks õpilased häälestama käsitletavale ainesele. Seejärel tuleb lugemistekst ning selle mõistmist kontrollivad harjutused, sageli nõudes vastuse argumenteeritud esitamist kirjalikult. Tekstile järgneb üldjuhul rühmatöö või rollimäng, millel on erinevad etapid ja mis nõuab eri tüüpi keelelisi tegevusi. Rühmatöö kirjelduse järel on harjutused, mis tuleks sooritada vastavalt rühmatöö

juhendile. Teema lõpposas on keele- ja õigekirjaküsimusi käsitlevad harjutused ning sõnavara arendavad harjutused, kuid neid tasub käsitleda rühmatööga lõimitult.

Autorite hinnangul võiks töövihikuga töötada 12 koolitunni mahus, kuid arvestada tuleks, et teemad ei ole koostatud võrdse mahuga.

1. teema „Ainult üks küsimus“ on planeeritud 3 koolitunni mahus.

2. teema „Arutlus teadustest ja kunstidest“ on planeeritud 4 koolitunni mahus.

3. Teema „Välismaale õppima“ on planeeritud 5 koolitunni mahus.

Loomulikult võib õpetaja mahtusid oma äranägemise järgi muuta, teemast osa ülesandeid tegemata jätta või ümber kujundada. Tõenäoliselt kulukski kõigi harjutuste sooritamisel vihiku läbimiseks rohkem kui 12 tundi, kuid soovitame töö planeerida 12 tunni jaoks ja jätta osa ülesandeid lihtsalt tegemata. Ülesannete valik peaks lähtuma klassi tasemest ja suutlikkusest.

Järgnevalt esitame soovitusi iga teema kohta täpsemalt. Päril kindlasti võib õpetaja tunnid ka teistmoodi planeerida. Allolev on vaid üks võimalus.

I teema: Ainult üks küsimus

Esimese teema keskne tegevus on lühikese arvamusküsitluse läbiviimine ja tulemuste vormistamine ajaleheartikli kujul.

Teema käsitlemiseks on planeeritud kolm koolitundi ja iseseisev töö koduse ülesande kujul.

Esimene koolitund on planeeritud arvamuse mõistele ja arvamusküsitluse olemusele. Tund algab kahe lihtsa soojendusharjutusega (harjutused 1 ja 2), mille sooritamiseks võiks kokku planeerida 10 minutit.

Seejärel tuleks lasta lugeda seletavat teksti arvamuse kohta ning sooritada harjutus 3. Sooritust tasuks kontrollida suuliselt, et õiged vastused kinnistuks. See võiks kokku samuti võtta umbes 10 minutit.

Harjutuse 3 tagasiside järel tuleks tutvustada projekti *Tänavaküsitlus*. Juhendit tasuks lasta algul õpilastel lugeda, misjärel võiks õpetaja olulised etapid üle korrata, et kõik saaksid aru, mis teha tuleb. Tuleks öelda, et koduseks tööks jääb küsitluse ettevalmistamine ja küsitlusandmete kogumine. Projekti juhendi tutvustusele võiks planeerida 10 minutit. Seejärel võiks lasta õpilastel moodustada paarid.

Tunni viimane sisuline osa peaks olema pühendatud tekstile „Nõuandeid tänavaküsitluse läbiviimiseks“. Teksti lugemise järel tuleks õpetajal esitada selle mõistmise kohta küsimusi

(harjutus 4), millele vastatakse suuliselt. Kui juhendi põhipunktid on üle seletatud, tuleks lasta õpilastel küsitluse kohta küsimusi esitada. Tuleks tagada, et kõik said juhendist aru.

Koduseks ülesandeks võiks jääda harjutus 5 ja harjutus 18, mis tuleks sooritada õigekeelsusallikaid kasutades.

Teine koolitund algaks koduste töö kontrolliga. Harjutust 18 võiks kontrollida kiiresti ja pöörates tähelepanu vaid sellistele juhtudele, mis õpilaste hulgas arusaamatusi tekitasid. Harjutust 5 tasuks kontrollida põhjalikult klassiarutelu vormis, et meenutada eelmise tunni materjali. Seejärel võiks lasta õpilastel töötada paaris tänavaküsitluse küsimuse väljatöötamiseks ja küsitletavate poole pöördumise harjutamiseks. Paaristöö lõpul võiks lasta mõnedel paaridel oma küsimust tutvustada ja mõnedel pöördumisi läbi mängida. Kõige selle peale võiks kuluda 20 minutit. Paaristöö aega võib ka vähendada et selle arvelt võita aega mõnede õigekirjaharjutuste sooritamiseks.

Seejärel võiks sooritada harjutuse 6, mille jaoks võiks kuluda 5-7 minutit. Seejärel selgitada tsitaadi ja refereeringu mõisteid ja nende edasiandmise reegleid (jutumärgid, et-lause). Sellel võiks kuluda ca 10 minutit. Uue teadmise kinnistamiseks tuleks lasta sooritada harjutused 7-9, või osa neist, olenevalt sellest, palju on tunni lõpuni aega.

Kodune ülesandena tuleks läbi viia tänavaküsitlus. Sellele lisaks võib lasta sooritada ka harjutused 14 ja 15.

Kolmas koolitund võiks alata harjutuste 14 ja 15 kontrolliga, millele võiks kuluda kokku 10 minutit. Seejärel tuleks tutvuda tekstiga *Iseloomustamine* ja selgitada lisandi kirjavahemärgistust. Võiks sooritada harjutused 11 ja 12, mis on juba ettevalmistus harjutuse 13 sooritamiseks. Kokku võiks sellele kuluda ca 15 minutit.

Tunni lõpp võiks jääda harjutuse 13 sooritamiseks. Eeldatavasti saavad tublimad sellega alles jäänud 15 minuti jooksul hakkama, nii et enne tunni lõppu võib juba ühe või paar tööd lasta ette lugeda. Ülejäänud lõpetavad artikli kodus.

Koduseks tööks võib lisaks harjutuse 13 lõpetamisele jääda mõni õigekirja või sõnavaraharjutus, Samuti omandatu tagasisidetabeli täitmine lk 13.

II teema: Arutlus teadustest ja kunstidest

Teise teema keskne tegevus on arutlemine, niihästi suuline kui ka kirjalik, ning Rousseau essee „Arutlus teadustest ja kunstidest“ analüüs. Et Rousseau essee on 10. klassi kirjandusõpetuse soovitusliku kirjanduse nimekirjas, siis võib selle teema käsitlemiseks võtta lisaks tunni või paar kirjandusõpetusest ning käsitleda seda teemat lõimitud keele- ja kirjandusõpetusena. Minimaalselt võiks käesolevale teemale pühendada 4 koolitundi, kuid kui õpe siduda kirjandusõpetuse eesmärkidega, siis kuni 6 tundi.

Esimene koolitund võiks alata esimese teema koduse ülesandena koostatud arvamusküsitluse artiklite hindamisega, näiteks võiks paar õpilast oma artikli klassi ees ette

lugeda. Artiklid on kindlasti piisavalt huvitavad, et neid ühiselt kuulata. Samuti võiks arutada 1. teema omandatut üldiselt lk 13 oleva hindamistabeli põhjal. Õpilased võiks ette lugeda ka esimese teema kuldreegleid, mida nad vihiku tagakaanele kirjutasid. Sellele võiks kuluda tunni algusest 15-20 minutit.

Seejärel võiks minna uue teema juurde ja sooritada harjutused 1 ja 2, milleks kokku võiks kuluda samuti 10 minutit koos erinevate vastuste ära kuulamisega.

Harjutuste juurest tuleks siirduda tekstide *Väitlus* ja *Demagoogia* juurde mis on selle õppetunni uus info. Uue materjali tutvustamiseks ja seda kinnistava harjutuse 4 sooritamiseks võiks koos õigete vastuste analüüsiga kuluda kuni 15 minutit.

Koduseks tööks võiks olla harjutus 6 ja 21, mis kordab eelmist teemat. Rousseau essee läbi lugemine ja harjutuse 7 sooritus võiks jääda teha ülejäärmiseks tunniks (lugemiseks kulub umbes 4 tundi). Rousseau essee täistekst on raamatus „Üksildase uitaja mõtisklused. Arutlus teadustest ja kunstidest“ Tallinn : Perioodika, 1995. Internetist leiab ka selle essee päris hea lühivariandi, mida võib julgelt soovitada originaali asemel, sest seal on kõik Rousseau põhiteesid säilitatud, kuid osa toetavaid argumente on välja jäetud. Lühiversiooni võib vabalt kahe tunniga läbi lugeda. See asub aadressil <https://sites.google.com/site/rousseauessee/>

Teine koolitund võiks alata harjutuse 21 suulise kontrolliga. Kokku võiks sellele kuluda 10 minutit tunni algusest.

Seejärel võiks õpetaja küsimuste esitamise abil meenutada eelmise tunni materjali – väitlemist ja demagoogiat, et valmistuda harjutuse 5 sooritamiseks. Harjutust võiks sooritada lühiväitlusena, andes 7 minutit argumentide väljamõtlemiseks ja 5 minutit väitlemiseks. Kui klass on liiga suur, et väitlust saaks mõistlikult rühmatööna läbi viia, võiks ettevalmistuse järel kutsuda klassi ette väitlema kaks õpilast (arvestades õpilaste võimeid). Ka rühmatöö puhul võiks selle lõpus lasta mõnel paaril klassi ees väidelda, nii et kogu ülejäänud klass on kohtuniku rollis. Et väitlejatel ei kaoks põnevus, võib klassi ette kutsuda väitlema õpilased, kes rühmatöö ajal omavahel ei väidelnud. Kokku võiks selle harjutuse peale kuluda kuni 20 minutit.

Uue materjalina võiks käsitleda teksti *Arutlev lõik* lk 20, mille järel tuleks sooritada harjutus 11. Hea oleks kui mõned vastused jõuaks tunni lõpul ette lugeda ja analüüsida.

Koduseks tööks jääks Rousseau essee läbilugemine ja harjutuste 8-10 sooritamine (harjutus 9 eeldab suulist põhjendamist, punktiirireale kirjutada vaid harjutuse 8 väidete numbrid).

Kolmas koolitund algab harjutuste 6-10 suulise kontrolliga, mis ühtlasi on esimene põhjalik sissejuhatus Rousseau essee temaatikasse. Nende harjutuste vastuste analüüsimiseks võiks varuda rohkelt aega. Õpetaja võib täiendada vastuseid omalt pool, kui mõned olulised aspektid jäävad mainimata. Arvatavasti piisab selleks 25 minutist.

Tunni ülejäänud 20 minutit võiks pühendada harjutuse 12 sooritamisele, mõnede vastuste ettelugemisele ja esitatud küsimuste üle suuliseks arutlemiseks.

Koduseks tööks võiks jääda harjutused 13 ja 23. Esimene nõuab demagoogiavõtete meenutamist ja alusteksti analüüsi, teine tõenäoliselt õigekeelsusallikaga kasutamist.

Neljas koolitund algaks harjutuse 23 suulise kontrolliga, mille tulemusel võiks üle korrata ka võõrnimede käänamise reegli. Seejärel tuleks minna harjutuse 13 suulise analüüsi juurde. Võiks lasta mõned vastused ette lugeda. Õpetaja peaks jälgima niihästi vastuste sisulist adekvaatsust, kui ka vormistuse vastavust argumenteeriva löigu ülesehitusele. Kokku võiks sellele kuluda 15 minutit.

Seejärel võiks minna uue materjali juurde, milleks tuleks läbi lugeda tekst *Täpsustamine* lk 22-23. Kui teema käsitus piirdub nelja tunniga, siis tuleks seejärel käsitleda ka kõrgstiilset sõnavara (lk 24). Kui teema peale planeeritakse 5 tundi, siis võiks need kaks alateemat jääda kumbki eri tundi. Vastavalt planeeritud ajale tuleks teha valik harjutuste 14- 20 hulgast või sooritada need kõik (kui teemale on planeeritud viis tundi.) Juhul, kui piirduakse nelja õppetunniga, jäägu stiilinüansid kõrvale, peatähelepanu olgu õigekirjal, mille kinnistamiseks sooritagu harjutused 18-20.

Koduseks ülesandeks peaks lisaks mõnele harjutusele jääma ka eneseanalüüsitabeli täitmine lk 27 ja kuldreeglite sõnastamine.

III teema: Välismaale õppima

Kolmanda teema keskseks tegevuseks on kandideerimine stipendiumile, milleks tuleb koostada enesetutvustus ja esineda intervjuul. Teemale on planeeritud 5 õppetundi.

Esimene koolitund algab eelmise teema eneseanalüüsi ja õpilaste sõnastatud kuldreeglite ülevaatega. Sellele võiks pühendada 10-15 minutit.

Uus teema algab sissejuhataivate harjutustega 1 ja 2, mille sooritamiseks võiks pühendada 15 minutit. NB! Ülesandes 1 on küsimusi, millele ei ole võimalik plakati põhjal vastata. See on sihilikult nii, et õpetada aru saama teksti sisust. Nende küsimuste puhul võiks õpetaja küsida, et mida te teeksite selle info leidmiseks?

Ülejäänud aeg esimesest tunnist tuleks pühendada tekstile *Argistiil, ametlik stiil ja kõrgstiil* ning sooritada harjutused 3 ja/või 4 olenevalt sellest kui võimekas on klass ja kui palju on aega. Võib ülesandeid ka diferentseerida – võimekamatele 4. harjutus, nõrgematele 3. Uue teema tutvustamiseks, harjutuse sooritamiseks ja selle kontrolliks võiks kokku kuluda ca 15 minutit.

Koduseks tööks jääks harjutused 5 ja 6. Lisaks võib lasta sooritada ka harjutuse 4 (kui ei tehtud tunnis) või mõne kordavatest harjutustest (17, 18 või 20).

Teine koolitund algab koduste ülesannete põgusa analüüsi ja kontrolliga, millele võiks kuluda umbes 10 minutit.

Seejärel tuleks siirduda uue materjali juurde, milleks on enesetutvustuse kirjutamine. Selleks sooritatakse kõigepealt harjutus 7, mis võimaldab õpilasel ise arutluse kaudu kujundada oma arusaam heast enesetutvustusest. Sellele võiks kuluda umbes 5 minutit. Harjutuse sooritamise ja suulise kontrolli järel tutvutakse tekstiga *Enesetutvustus*, mis teadmisi peaks süvendama. Tekstiga tutvumisele võiks planeerida samuti 5 minutit, mille järel tuleks alustada harjutuse 8 sooritust.

Harjutust 8 on soovitav tagasisidega kontrollida iga analüüsitud enesetutvustuse järel, et järelejäanud 20-25 minutit optimaalselt kasutada: harjutuse eesmärk on õpilaste ettevalmistamine oma enesetutvustuse kirjutamiseks.

Kodune ülesanne on tutvuda tuleviku väljendamise võimalustega ja sooritada harjutused 10-14 või osa nendest.

Kolmas koolitund algab koduste ülesannete analüüsiga, millele võib pühendada ca 15 minutit. Seejärel tuleks käsitleda uut materjali, milleks on numbrite ja arvude õigekiri (lk 41). Sellele võiks pühendada samuti 15 minutit. Tunni viimases osas võiks ühiselt sooritada harjutuse 15. Tunni lõpp pühendada koduse töö tutvustamiseks.

Koduseks tööks on kirjutada YFU vahetusõpilaseks taotlemise enesetutvustus. Koduse ülesande andmisel tuleks meenutada hea enesetutvustuse tunnuseid ning juhtida tähelepanu, et enesetutvustuses oleks numbrid korrektselt kirjutatud ja tulevikku väljendataks kohaste vahenditega.

Neljas koolitund algab enesetutvustuste hindamisega. Selleks tuleks moodustada hindamiskomisjonid nii, et üheski rühmas ei oleks rohkem kui 7 liiget.

Iga komisjon peab hindama komisjoni liikmete arvu jagu enesetutvustusi. Hindamine toimub esialgu individuaalselt, seejärel arvutatakse keskmine hinne. Enne hindamist tuleks veelkord tähelepanu juhtida hea enesetutvustuse koostamise põhimõtetele, mida hindajad peaks oma töö aluseks võtma (lk 34, ja 39). Arvestades, et iga liige peab lugema ja hindama kuni 7 enesetutvustust, tuleks selleks tegevuseks arvestada kuni 20 minutit, millele lisanduks aega veel keskmise arvutamiseks ja tulemuste teatamiseks. Koos logistikaga võib hindamisprotseduur võtta kuni 30 minutit. Eesmärk oleks kõik enesetutvustused tagasisidega kõigile tagasi anda ja teatada intervjuule kutsutute nimed. Tagasiside võiks kirjutada töö peale ja see ei peaks olema pikem ühest lausest, näiteks: *Teie enesetutvustus oli üks huvitavamaid, olete kutsutud stipendiumiintervjuule; Teie enesetutvustus sai hea hinde, soovitame teid vahetusõpilaseks; Teie enesetutvustuse põhjal ei saa Teid kahjuks soovitada vahetusõpilaseks.*

Tunni lõpp tuleks pühendada tekstile konkursivestluseks valmistumisele. Selleks tuleks lugeda läbi tööjuhend *Stipendiumivestlus* lk 39 ning läbi arutada, mis ja kuidas toimuma hakkab. Seejärel tuleks lugeda läbi tekst Konkursivestlus lk 40. Teksti lugemise järel võiks õpetaja selle mõistmiseks esitada küsimusi. Selle nende tegevuste peale võiks kuluda kuni 15 minutit.

Konkursivestluse formaadi ja nõuetega tutvumise võib jätta ka koduseks tööks ja selle asemel pühendada tunni viimased 15 õigekirjaharjutuste sooritamiseks.

Koduseks tööks on intervjuuks valmistumine niihästi intervjuueeritava kui ka intervjuueerija vaatepunktist, samuti tuleks korrata tuleviku väljendamise võimalusi, mis on plaanidest rääkimisel oluline. Õpetaja peaks rõhutama, et intervjuuks valmistuda tuleks kõigil võrdselt, sest järgmises tunnis määrab tema vastuvõtukomisjoni koosseisu ja viis intervjuueeritavat, kelle hulgas võib aga ei pruugi olla komisjoni poolt väljaavalitud. See on selleks, et tagada kõigi õpilaste võrdne ettevalmistus. Lisaks võib anda mõne õigekirjaharjutuse.

Viienda koolitunni keskne tegevus on konkursiintervjuu läbimängimine. Keskmiselt tuleks arvestada ühe intervjuu pikkuseks 7 minutit, siis jõuab tunni jooksul intervjuueerida 4 kuni 5 kandidaati. Arvestada tuleks ka ajaga, mida komisjon vajab oma otsuse langetamiseks. See võiks eeldatavalt olla 10 minutit (komisjon läheks selleks klassist välja, klass aga saaks samal ajal analüüsida intervjuusid ka ise ja jõuda oma hinnanguni). Huvitav on seejärel jälgida, kas klassi hinnang langeb kokku komisjoni hinnanguga. Viimased viis minutit jääks otsuse teatamiseks ning lühikeseks klassiaruteluks komisjoni hindamise objektiivsuse üle.

Koduseks ülesandeks võiks jääda näiteks harjutuse 24, eneseanalüüsi tabeli täitmine ja kuldreeglite sõnastamine.